
KÖNYVJELZŐ

BESZTERI BÉLA: MAGYARORSZÁG TERÜLETI SZERKEZETE ÉS FOLYAMATAI AZ EZREDFORDULÓN

Szerk.: Horváth Gyula–Rechnitzer János

(*MTA Regionális Kutatások Központja Pécs, 2000, 615 o.*)

Tartalmilag gazdag, nagy terjedelmű, szép kiállítású tanulmánykötetet adtak ki az MTA Regionális Kutatások Központjának és négy tudományos műhelyének vezető kutatói a regionális tudomány intézet- és iskolaalapító tudósa, Enyedi György akadémikus 70. születésnapja alkalmából. Legújabb kutatási eredményeik közzétételével – méltó módon köszöntötték a Mestert, fejet hajtva életműve előtt, köszönetet mondva a sok ötletért, tanácsaiért, sokirányú segítőkészségéért, amelyben tanítványai az évek (évtizedek) során tőle részesültek.

Enyedi Györgyöt, a regionális tudomány világhírű tudósát egy másik, angol nyelvű kötettel is köszöntötték külföldi és hazai barátai és kollégái. Glatz Ferenc akadémikus, az MTA elnöke mellett brit, egyesült államokbeli, három finn, két francia, egy-egy izraeli, lengyel, német, orosz, osztrák és román kutató írt tanulmányokat a *REGIONS AND CITIES IN THE GLOBAL WORLD* című kötetbe. A könyvhöz a szerkesztő Horváth Gyula csatolt előszót. (Megjelent: Pécs, Centre for Regional Studies 2000 kiadásában [243 oldal]).

Enyedi Györgyöt, az MTA alelnökét nem kell bemutatni mint tudóst, tudomány-szervezőt és professzort. Méltatás helyett beszéljenek a tények. A magyar nyelvű tanulmánykötetben a szerzők 22 alkalommal hivatkoztak Enyedi György publikációira. Az angol nyelvű kötet külföldi szerzői az ünnepelt 11 angol nyelvű kötetéről vagy tanulmányáról adtak referenciát. 36 szerző 32 tanulmányát olvashatjuk a 615 oldalas magyar nyelvű kötetben.

A bevezető írás a kötet két szerkesztőjének, Horváth Gyula és Rechnitzer János összegző áttekintése a regionális tudomány mint új tudományos diszciplína hazai megszületéséről, kialakulásának folyamatáról, intézményesüléséről. A szerzők az új tudományterület kibontakozását a nemzetközi tudomány fejlődésébe ágyazottan mutatják be, a kelet-közép-európai és a magyarországi politikai és gazdasági viszonyok korlátozó meghatározottságából kitorve jutottak el az innováció-orientált területfejlesztési politika szükségessége elismertetéséhez. Ezt az államszocializmus elutasító, majd a társadalmi gazdasági reformok idején is a decentralizálási kísérleteket bizalmatlansággal fogadó, provincializmusnak bélyegző légkörben kellett kimunkálni. Minden nehézség ellenére a nyolcvanas évek a hazai regionális tudomány kibontakozásában az intézményépítés és működtetés, a szakmai alapozás

olyan mértékű sikereit hozták, hogy a rendszerváltás igazolta a korábbi útkeresések helyességét. A vizsgált problémák újszerűsége és a súlyos ágazati és területi válság a kormányzat érdeklődését is felkeltette, hiszen szüksége volt, van és lesz a megbízható elemzésekre, a használható információkra. A tudomány a rendszerváltozás területi hatásait és következményeit, a térségi szerkezet átalakulását sokrétű elemzés alá vette, s ezzel elérte, hogy társadalmi érdeklődést váltottak ki a területi problémák.

Magyarországon meglehetősen furcsa helyzet alakult ki. Területfejlesztési törvényt alkotott az országgyűlés e témáról és intézményrendszeréről, és csak azt követően, két év elteltével gondolta végig a kormányzat a megvalósítandó elveket és irányokat. Az említett törvény előkészítéséhez arra volt szükség, hogy a regionalitás kutatói elmélyülten elemezzék az Európai Unió regionális politikájának alapelveit, elsajátítsák annak technikáját és megszerzett tudásukat a döntéshozókkal is megismertessék. Ahhoz azonban, hogy a területi folyamatokat a kutatók igazán fel tudják tárni, az ország helyzetének alapos áttekintését is el kellett végezni. E feladatot azonban csak úgy lehetett megoldani, hogy a kutatások anyagi, szellemi feltételeit is biztosították. A tudomány fejlődése, intézményrendszerének bővülése és a kutatások társadalmi hasznosítása egy irányba haladt.

A kilencvenes évek második fele, főleg utolsó harmada lázas munkával telt el, és sok eredményt hozott. Kidolgozták a területfejlesztési stratégiák módszertanát, érvényesítették ezekben az EU követelményeit, mégpedig úgy, hogy ezzel összhangban nagy gondot fordítottak a magyar adottságok, gondolkodás- és szemléletmód maximális érvényesülésének. Az új tudományterület kutatói az elméleti kimunkálás közben is mindig ügyeltek arra, hogy kutatási eredményeik a gyakorlatban hasznosuljanak, a kutatók és a területi szereplők munkakapcsolatba kerüljenek, ezáltal a kutatások a felmerülő problémák gyakorlati megoldását segítsék.

A rendkívül tehetséges, több nyelvet beszélő, a közép- és középkorhoz tartozó és fiatal kutatók a teher alatt beértek, s a század utolsó éveiben monográfiák, policy jellegű művek egész sora született.

Ritka jelenség és gyakorlat, hogy egy nemzetközileg 50, a hazai tudományos életben mindössze egy alig 20 éves múltra visszatekintő tudományterület, a társadalomtudományok egyik ága, a regionális tudomány ilyen rövid idő alatt elméleti bázist, módszertani alapokat teremtsen, intézményeket, kutatóhelyeket hozzon létre, s eközben már rendelkezzen egyetemi tanszékekkel, képzési és doktori programokkal, minősítési, publikációs és kommunikációs fórumokkal, széles látókörű, jól képzett kutató személyzettel, olyan gárdával, amely lépést tart a tudományterület leghaladóbb európai és világfórumaival, s eközben kutatási eredményei teljesen nyilvánvaló direkt társadalmi hasznot hoznak, már azt is világosan mutatva: merre vezet az út a jövőben.

A kötetben közölt tanulmányok átfogják az elmúlt 10 év regionális folyamatait. A könyv 5 fejezetre tagolódik: „Regionalizáció Kelet-Közép-Európában és Magyarországon”; „Változási irányok a településhálózatban”; „A területi szerkezet tradicio-

nális és új alkotóelemei”; „A társadalom térbeli tagozódásának egyes dimenziói” és „A területfejlesztés intézményeinek és eszközeinek megújítása”.

Már az első tanulmányból (Illés Iván: Az EU keleti bővítése és a regionális politika reformja) kiderül, hogy a kötet a regionalizációhoz értő szakmabeliekhez kíván szólni, feltételezve, hogy pl. az EU strukturális politikája és a strukturális alapok története jól ismert az olvasó előtt. Illés Iván a közép- és délkelet-európai térség jövőjére, ezen belül európai uniós esélyeire vonatkozóan alkotott értékes forgatókönyveket.

A szerkesztők által készített nélkülözhetetlen helyzetfeltáró bevezető tanulmány után a kötet alaphangját, vizsgálódási keretét Hajdú Zoltán írása (Magyarország geopolitikai helyzetének átalakulása a rendszerváltás időszakában) adja meg. A szerző arra mutat rá, hogy egy terület földrajzi helyzetének változását globális, kontinentális, szomszédsági és belső folyamatok befolyásolják. A század- és ezredforduló közelségében és az új évezred elején, tehát a jövőben is a globális és európai (kontinentális) folyamatok maradnak a dominánsak. Hajdú Zoltán jól látja, hogy Magyarország mozgásteret kedvezően alakult szomszédsági környezetében, aminek két alapvető oka van: egyrészt NATO-tagságunkkal biztonságpolitikai helyzetünk megszilárdult, másrészt függetlenné vált szomszédaink többségének helyzete belső és külső okok miatt meggyengült.

A globalizációs és transzformációs folyamatok a középszint szerepének felértékelődéséhez vezetnek. Horváth Gyula Decentralizáció és a régiók kelet-közép-európai nézőpontból című tanulmánya az európai trendeket vizsgálva arra következtet, hogy „mezoszint nélkül a helyi erőforrások mobilizálását szolgáló, hatékony regionális politika érvényesülése illúzió marad.” (60. o.). Ez a felismerés azonban Kelet-Közép-Európában nem jutott eddig érvényre, mert több egyéb ok mellett – az új kormányzatok centralizációs törekvéseivel ütközött, ezért a térségben az állam és a régiók közötti hatalommegosztás jövője meglehetősen bizonytalan.

A recenzens ezt kiegészíti azzal, hogy az egész közép-kelet-európai régióban az erős állami központosítás nehezíti az állam és a régiók közötti hatalommegosztást. Az EU Bizottság Magyarországról szóló jelentése is elmarasztalja az illetékeseket a regionális intézményrendszer kialakulatlansága, a gyenge ágazatközi koordináció és az erőtlenségi regionális politikai eszközök miatt. Az elérendő cél a teljes decentralizáció, melynek során kialakul a széles körű autonómiával rendelkező, választott testületekkel irányított közigazgatási régiók rendszere.

A régiók intézményrendszerének kiépítése Magyarországon több fokozatú, hosszasan elhúzódó folyamat. Az első szakasz a területfejlesztési törvény bevezetésével már kezdetét vette. A területfejlesztési tanácsok stratégiai koordinációt végeznek térségük fejlesztési programjának elkészítésével és a fejlesztési támogatások felhasználásával. Ennek során az ott dolgozó szakemberek megtanulják a regionális politika alapkérdéseit, a gyakorlatban elsajátítják az együttműködés módozatait, kiépítik saját rendszertüket. Nagyon lényegesnek tartjuk Horváth Gyula azon megállapítását, hogy a területfejlesztési politikában a városi terek innovációs potenciáljára

nak az erősítésére kell a hangsúlyt helyezni és nem a félreértelmezett vidékfejlesztést kell elsődleges célkitűzésnek tekinteni.

Rendkívül alapos, mély és kritikus munka Pálné Kovács Ilona elemzése (Régiók Magyarországa: utópia vagy ultimátum?). A szerző azt hangsúlyozza, hogy a globalizáció és az EU regionális politikája nagy hatással van az egész kontinensen a ma már korparanccsá vált regionalizációs folyamatokra, ugyanis felértékelődik a területi szint(ek) szerepe, minthogy ezek az uniós területfejlesztési források kedvezményezettjei. Sokoldalúan megismerhetjük a tanulmányból a mezoszintek felértékelődésének különböző okait. A tények azonban azt mutatják, hogy a regionizáltság csak az európai országok szűk csoportjáról mondható el maradéktalanul.

Sajnálatosan a volt szocialista országokban a regionalizáció jelentősen elmarad a nyugat-európaiktól, amely ott már természetes folyamat. Térségünkben a regionalizációt felülről vezérlik, indíttatásában a modernizációs szükséglet ill. az uniós csatlakozás elérésének vágya a motiváció. A szerző félelme a magyarországi régiók jövőbeni szerepét tekintve eléggé megalapozottnak tűnik, tudniillik az, hogy a területfejlesztési régió a kormányzat meghosszabbított keze szerepét fogja betölteni.

Pálné Kovács Ilona figyelmeztetése indokolt: a szakmailag végiggondolatlan, politikailag türelmetlen, elkapkodott regionizálás nagyobb kárt okozhat, mint amennyi előnnyel járhat. Dicsérendő önkritikus észrevétele: a regionális tudományok képviselői maguk sem készek még a regionalizálás komplex stratégiájával, de a politikai elit mulasztása is nyilvánvaló: nem érlelte meg magában az oly annyira szükséges konszenzust.

A „Változási irányok a településhálózatban” témablokkban érdeklődésemet felkeltette Beluszky Pál elemzése (Adalékok a városállomány 1990 utáni átalakulásához). A szerző abból indul ki, hogy a rendszerváltozás hatására a városrendszer működésének számos feltétele is megváltozott, és ennek sokirányú következményei vannak. Már Horváth Gyula is felhívja a figyelmet, hogy az európai regionalizmus kibontakozásában, a régiók szervezésében, a belső területi kohézió fejlesztésében a nagyvárosi központoknak meghatározó a szerepük (61. o.).

Beluszky kiemeli Budapest szerepét. Rámutat arra, hogy minden mesterséges ellenakció ellenére pozíciója csak javulhat, minthogy bekerül a nemzetközi nagyvárosok hierarchia-csoportjába, így mint kapuváros közvetítésével érintkezik az ország a világgal. Közvetítő szerepe igen hasznos az ország egészének.

Figyelemre méltó megállapításai közé tartozik, hogy a megyeszékhelyek már nem fognak a jövőben automatikusan a nyertesek közé tartozni. A középvárosokra két, ellentétes út vár: sikeressé azok válnak, melyek kedvező regionális helyzetben vannak, vagy valamely speciális adottsággal rendelkeznek, pl. Szentgotthárdot az Opel-gyár, Balatonfüredet kedvező gyógyfürdői és turisztikai adottságai teszik sikeressé, másutt pl. a városvezetés talál kiugrási lehetőséget a városnak. A negatív eset sem ritka, ha a középváros kellő attrakció vagy speciális szerepkör híján kisvárosi pozícióba süllyed. A városfejlődés visszaesésének sokszínűsége a városkutatók új dimenzióit igényli.

Lengyel Imre és Rechnitzer János a városverseny új fogalmába és problematikájába vezeti be az olvasót. A városok versenyképességéről írt dolgozatukban elemzésük során abból indulnak ki, hogy a globalizáció felértékelte a lokalitások, benne a városok szerepét, emellett a rá jellemző versengést, a versenyszemléletet, a versenyképesség javítását is kiemelte.

Ez a tanulmány ad talán a legtöbb újat mind elméleti megállapításaiban, mind vizsgálatai eredményeként a hazai városhálózat ezredvégi átrendeződésének regisztrálásában. A globalizáció a nemzetgazdaságok és a kormányok szerepét háttérbe szorította, illetve mérsékelte, az új gazdasági tér alapegységei elsődlegesen a városi gazdaságok lettek. A döntéseket minden fontos kérdésben a nagyvárosokban hozzák, így alakult ki az új helyzet, hogy a globális verseny nemcsak a transznacionális vállalatok közötti verseny, hanem az azoknak székhelyet adó térségek, városok versenye is. Új helyzetet jelent az is, hogy az elérhetőség és a munkaerő felkészültsége fontosabbá vált, mint a nyersanyagok megléte. A területi verseny egységei a régiók és a városok, érdekeiket jórészt az egymással versengő helyi csoportok képviselik. A verseny gazdasági szempontok alapján zajlik, a résztvevők fő célja a régió, a város sikerességének elérése.

Magyarországon a rendszerváltással tönkrementek az ún. szocialista nagyipari városok. Az innováció-hiányos városok egy része napjainkra képes volt stabilizálódni, átalakulni, megújulni. A Tiszántúlon és Észak-Magyarországon van a modernizációra képtelen városok többsége. A „csinált” kisvárosok sorsa nagyon eltérően alakult. A leszakadók e csoportban is a Tiszántúlon a gyakoriak. A megyei jogú városok többsége a Dunántúlon található. A nyertesek élbolyában Székesfehérvár, Győr, Szombathely vezet. A városhálózat fejlődési iránya a nagyvárosok erősödésével, funkcióik szélesedésével, egymás közötti versenyükkel prognosztizálható. Sokatmondó tanulság, hogy a közszolgáltatások regionális központjainak állami segédlettel vagy politikai elkötelezettség jutalmaként való megszerzése alapjaiban nem oldja meg valamely város versenyképességi potenciáljának erősödését. Helyzetük alakulásában a meghatározó gazdasági teljesítőképességük és a szolgáltatásuk széles köre.

A területfejlesztésről hozott 1996. évi törvény és annak 1999. évi módosítása ambivalens fogadtatására hívja fel a figyelmet Csefkó Ferenc (A központi és a regionális területfejlesztési szervek szerepe a régióépítésben) írása. Ugyanis a regionális fejlesztési tanácsokat intézményesítette, beépítette a magyar közjogi rendbe, működésük alapfeltételeit garantálta, de nem foglalkozott érdemben a központi területfejlesztési szereplők feladatával és hatáskörével. Azóta is élénk szakmai és politikai viták folynak a területfejlesztés centralizációjáról, egyfajta úgymond „államosításáról”, a képviselői arányok megváltoztatásáról az állami szervek javára. Az így előállt helyzetet kemény kritikával illette Hans Beck, a magyarországi régiók EUMegbízottja 2000. augusztus végén. A recenzens ehhez hozzáteszi, hogy e kritika a magyar hivatalos szerveket is állásfoglalásra készítette. Mikes Éva, a Miniszterelnöki Hivatal politikai államtitkára úgy nyilatkozott, hogy korai a megyerendszert szétverni. Magyarországon nem várható európai mintájú régiórendszer kialakulása

sem ebben a ciklusban, sem a következőben. Az ezt követő élénk sajtópolémiában pl. elhangzott: a régiószerveződés mellett Nyugaton elég érv az ésszerűség. Minálunk még az is mellette szólna, hogy mivel az EU is így szerveződik, ezért az előcsatlakozási és felzárkóztatási támogatások megszerzéséhez régiókeretben kellene elképzeléseket kialakítani.

A recenzens örömmel konstatálja, hogy a jelenkor magyarországi elővárosi fejlődésének értelmezésében a hazai szerzők között jelentős véleménykülönbség van, s a polemizálást Timár Judit és Váradi Mónika Mária nyíltan felvállalta. A vita eldöntésére a szerzőpáros az egész országra kiterjedő empirikus kutatásokat sürget.

Szőrényiné Kukorelli Irén a kistérséggel, a magyar térségszerveződés új elemével, az alulról építkezés mintájával foglalkozik igényesen. Attól tart, hogy az igazi értékétől, a helyi kompetenciától fosztják meg e szerveződések. Így ezek a helyi kezdeményezések, legnagyobb értékük helyett végrehajtott intézményekké degradálódnak, működésükben az alulról építkezés szenved csorbát.

Barta Györgyi a külföldi tőke szerepét vizsgálja a magyar ipar duális struktúrájának és regionális differenciálódásának kialakulásában. Megállapítja, hogy az ipar szerepe ma is meghatározó a gazdasági modernizációban, különösen a gazdasági növekedésben, szerepe nálunk nagyobb mint a kelet- és közép-európai országok többségében. Rámutat, hogy a külföldi tőke erőteljesen hozzájárult a magyar ipari termelés és termelékenység növekedéséhez, valamint a duális struktúra kialakulásához. Ez a duális szerkezet a területi egyenlőtlenségek előidézésében is szerepet játszik. A nyertes elsősorban Budapest és agglomerációja, valamint Nyugat-Dunántúl. Az országos átlagtól jelentősen elmarad az észak-magyarországi térség, Nógrád és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye. Vidéken az ipar maradt a gazdaság húzóereje, pedig a megyék között erőteljes a differenciálódás. Budapesten a gazdaság motorja a tercier jelleg erősödése, ugyanez vidéken nem jellemző. E megállapításnak nem mond ellent, hogy Budapesten és agglomerációjában az ipar is lendületesen fejlődik. A külföldi tőkeberuházás a fővárosra és agglomerációjára koncentrálódik, de jelentős még az észak-dunántúli régióban is. Így az a helyzet állt elő, hogy az ország területének mindössze egynegyedén található a külföldi beruházások 80 százaléka. A beruházási struktúra térbeli dualitása kedvezőtlen folyamat: a ket-tősség egyik oldalán áll Budapest és agglomerációja, valamint Észak-Dunántúl mint egységes, összefüggő gazdasági körzet, míg a másik oldalon az ország többi része található. Megválaszolhatatlan kérdés, hogy az idő múltával sikerül-e majd oldani ezt a felborult egyensúlyi állapotot.

Nagy szakmai hozzáértésről tanúskodik Magyarország az európai közlekedési térben címmel Erdősi Ferenc tanulmánya. A téma elvi alapozását és az európai közlekedést bemutató jellemzők után a szerző ismerteti Magyarország közlekedésének változásait a történelem során. Erre a nemzetközi politikai tényezők változásainak volt és van meghatározó szerepe. A bipoláris világrendszer körülményei között a keleti irányú közlekedés volt a domináns, majd a Szovjetunió szétesése és a magyar rendszerváltoztatás a nyugati közlekedési hálózatokhoz kapcsolódást helyezte előtérbe. A szerző felvázolja a legmodernebb vasúti közlekedés technikai lehetősé-

geit, de a valóság, a pénztelenség megzabolazza az álmódosásokat. Képet kapunk a különböző közlekedési ágak és útvonalak helyzetéről, fejlesztésük lehetőségeiről európai és távol-keleti relációkban egyaránt.

A könyv szerkesztői jó arányérzékkel döntöttek úgy, hogy nemcsak a sikeres térségek dinamikus fejlődésének adnak hangot, hanem a hátrányos helyzetben lévő vidékeknek, az agrártérségeknek is. Az Alföld problematikának is kellő figyelmet szentelnek. Négy tanulmány foglalkozik e kérdéskörökkel Csatári Bálint (A magyarországi kistérségek, vidékiség-kritériumai), Baranyi Béla (Gondolatok a paraszti polgárosodás sajátosságairól és lehetséges területi típusairól az Alföldön), Dúró Annamária (Az alföldi tanyaközségek történeti útja) és Kovács Katalin–Bihari Zsuzsanna (Változó agrárgazdaság a térben) írása.

Csatári Bálint jól érzi, hogy a mindent átfogó és átható globális urbanizációs jelenségek és folyamatok „másik” oldalán mindig is ott volt a vidék, amely elsősorban „elszenvedte” e hatásokat. Ő elsődlegesen a témakör definíciós, elhatárolási és területminősítési kérdéseit tisztázza. Bírálja a hazai területfejlesztési gyakorlatot, ami azt eredményezte, hogy az igencsak szerény támogatások nem sok eredményt hoztak. Nagy gond az észak-magyarországi régió aprófalvas-vidékes kistérségeinek tartós periferezálódása és leszakadása. Jól érzi, hogy a mainál jóval tudatosabb és kifinomultabb módszerekkel működő vidékfejlesztési politikára lenne szükség.

A legigényesebb tanulmány a vidéki agrárfejlődés témakörében Baranyi Béla dolgozata az Alföld problematikáról. Érdeme, hogy történetileg áttekinti a társadalmi-gazdasági fejlődés sajátos alföldi útját, jelzi a korábbi időszak parasztpolgári társadalomfejlődésének azon jellegzetességét, hogy az mindig periférikus körülmények között zajlott.

A rendszerváltozás következtében a rurális térségek halmozottan hátrányos helyzete tovább romlott. E folyamat igazi vesztesei az Alföld keleti–északkeleti részének országhatár menti elzárt és elmaradott térségei. A kényszervállalkozó paraszti népesség rosszabb helyzetbe került, mint amikor a hatvanas-hetvenes években az ingázás sújtotta. Az elszegényedés és elnyomorodás újra napszámosi, cselédi státuszba kényszerítette a társadalmi lét perifériájára került rétegeket. A paraszti polgárosodás esélyei mind rövid, mind hosszú távon meglehetősen kilátástalanok. Megoldás az lehetne, ha a kormányzat felvállalná a hatékony mezőgazdasági vállalkozásélénkítés gazdaságpolitikáját.

Rendkívül fontos témát dolgozott fel nagy szakmai hozzáértéssel Fodor István (A piacgazdaság kiépülésének környezeti hatása a környezetvédelemre). A szerző egyértelművé teszi, hogy a hatékony környezet- és természetvédelem közvetlenül kapcsolódik a regionális tér társadalmi, gazdasági folyamataihoz. A súlyos gondot abban látja, hogy a magyar társadalom és gazdaság működése még az ezredfordulón sem jutott el a fenntartható fejlődés kezdeteihez. Érzékelteti, hogy még nagy az adósság az elmúlt rendszer környezeti kárainak felszámolása terén. Kedvező ugyanakkor, hogy a modernizációs gazdasági szerkezetváltás menetében sok szennyező forrás megszűnt vagy csökkentek az emissziós értékek. A folyamat azonban negatívumokkal is járt: a kis- és középvállalkozások tömeges létrejötte a szennyező

források számát is megnövelte. E mellett az ellenőrzési rendszer hiányosságai, az engedélyezési és hatósági intézkedések szakszerűtlenségei tovább súlyosbították a környezetvédelem gondjait.

Kedvező jel, hogy a kilencvenes évek közepén megélenkült gazdasági növekedés már nem járt együtt az energiafelhasználás fokozódásával, sőt 1997-től kezdve csökkenés tapasztalható. Összességében a piaccgazdaság követelményeinek érvényesítése a környezetszennyezésre visszاسzorító hatással volt. Igen pozitív fejlemény, hogy a multinacionális vállalatok környezetkímélő csúcstechnológiákat honosítottak meg idetelepülő vállalataiknál.

Hazánk EU-s csatlakozásra való felkészülése élesen előtérbe állította elmaradásunkat a szennyvíz okozta környezeti veszélyek elhárítása és a hulladékgazdálkodás megoldása terén. Az EU az egész kontinens egyetemes érdekét felismerve joggal szorgalmazza Közép-Európában, így hazánkban is a környezetminőség javítását, s ehhez jelentős anyagi támogatást is nyújt. Nyilvánvaló azonban, hogy a gondok megoldása megköveteli az állami hozzájárulást, a regionális és a helyi önkormányzatok aktív cselekvését az ivóvíz, a szennyvíz, a hulladék problémák megoldása és a települések levegőminőségét javító infrastruktúra kiépítésében.

A recenzió kötött terjedelme miatt az elemző nem vállalkozhat mind a 32 tanulmány ismertetésére, sőt akár megemlítésére sem, mert kismonográfiát nem lehet írni egy könyvismertetés ürügyén. Ezért elnézést kell kérnem a név szerint meg nem említett tanulmányíróktól, hiszen valamennyi fontos és érdekes írás, kivétel nélkül tudományosan értékes alkotás.

Szólnom kell viszont a kötet általános értékeiről és hiányosságairól. A már eddig írtakból is következik, hogy az értékek egyértelműen dominánsak a könyv egészére vonatkoztatva. Ezek a következők:

- Tanulmánykötetek esetében gyakorta gondot szokott jelenteni a terjedelmi, a színvonalbeli egyenetlenségek sora. A szerkesztők és munkatársaik érdeme-ként (itt említjük meg az utóbbiakat is: Hardi Tamást és Nárai Mártát) e bukta-tókat tudatosan elkerülték: a terjedelem minden szerzőnél csaknem azonos. A tanulmányokat szélesebb horizontú bevezetés indítja, ezt követi a nemzetközi és hazai szakirodalom áttekintése. Ezután kerül sorra a téma kifejtése és a jö-vőbe kitekintés. A tanulmányokat összefoglalók zárják, majd jegyzet és iroda-lom-felsorolás következik.
- A kötet tanulmányainak közös nagy értéke az adott kérdéskör tárgyalásának történeti megközelítése és a nemzetközi: globális, európai, közép-kelet-európai és szomszéd-sági viszonyrendszerbe való beépítése. Ezt követi a hazai állapotok feltárása és bemutatása.
- Elismeréssel szólhatunk arról, hogy a szerzők a téma profiljának megfelelően számos más társadalomtudomány nézőpontját is beépítették elemzésükbe, in-terdiszciplináris megközelítésmódjuk imponáló eredményt hozott.
- Az egyes tanulmányok rendkívül adatgazdagok, erről tanúskodnak az ábrák, táblázatok, térképek is, és ez megkönnyíti, hogy a szerzők a történetiséget, a

kapcsolatrendszerök összefüggéseit vizsgálva biztos, megalapozott következtetésekhez jutnak el.

A kötet értékeihez képest eltörpülnek a hiányosságok:

- Témaválasztást tekintve hiányoljuk Budapest közép-európai versenyképességi esélyeinek bemutatását Bécshez viszonyítva.
- Egy ilyen hatalmas mű indokolná, hogy a kötet jobb áttekinthetősége és kezelése érdekében külön tárgy- és névmutató könnyítse meg az olvasó helyzetét.
- Bár a könyv tanulmánykötet, valójában egy rendkívül igényes és hatalmas összefoglalása az MTA Regionális Kutatások Központja intézeteiben az elmúlt 10 év óta folytatott kutatásoknak. Éppen ezért indokolt lett volna, hogy a külföldi szakemberek számára is lehetővé tegye – figyelemfelkeltés céljából – legalább egy angol nyelvű tartalomjegyzék segítségével való tájékozódást.

A kötet igényes, az olvasók táborában a témában jártas szakmai közönséget tétel fel. Ajánlani tudjuk a kötetet elsősorban a regionális tudománnyal foglalkozó szakembereknek, a tudományos eredmények hasznosításában érdekelt területfejlesztési és önkormányzati vezetőknek, politikusoknak, a társadalomtudományok más diszciplínáival foglalkozó kutatóknak, oktatóknak, akik számára hasznos segédkönyv lehet a kutatáshoz és az oktatáshoz. A regionális tudományok egyetemi-főiskolai kurzusain tanuló hallgatóknak tankönyvnél igényesebb, tudományos továbbképzésre, önképzésre alkalmas olvasmányok a kötetben foglalt tanulmányok.